

Мартинюк Р. Вчення Б. Констана про нейтральну владу глави держави та його вплив на сучасну державно-правову практику. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Малиновські читання”* (Острог, 22 травня 2020 р.). Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2020. С. 50-51.

Мартинюк Р. С.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського НаУОА*

Вчення Б. Констана про нейтральну владу глави держави та його вплив на сучасну державно-правову практику

Юридичною ознакою змішаної республіки є конституційне визначення президента гарантом конституційних цінностей та координатором механізму взаємодії вищих органів держави. Звідси – наявність у розпорядженні президента змішаної республіки багатьох стримувань і противаг – інструментів функціонального проникнення у сферу діяльності інших вищих органів державної влади.

Урівноважене дистанціювання президента від усіх галузей влади і водночас наділення його інструментами функціонального проникнення у сферу їх діяльності уможливорює реальне виконання президентом функції координатора-арбітра. У змішаній республіканській формі правління ця функція – “титульний” елемент правового статусу президента. Тут президент покликаний запобігати суперечностям, кризам, які можуть виникати у відносинах інших вищих органів держави, обмежувати і вирішувати їх, у такий спосіб стабілізуючи функціонування державного механізму. У змішаній республіці президент – координаційний центр державної влади, який поєднує всі її органи в цілісну систему: президенту надано повноваження, засобом яких він може ефективно підтримувати єдність влади і нормальне функціонування всіх ланок державного механізму, а за необхідності – застосовувати заходи

впливу до тих органів державної влади чи їх посадових осіб, дії яких є причиною владного безладу.

Функція глави держави із забезпечення єдності державної влади була вперше обґрунтована в роботі Б. Констан “Принципи політики”. “Влада глави держави, – вказує Б. Констан, – яким би титулом він не володів, є влада нейтральна” [1, с. 38]. Завдання глави держави полягає не в посиленні однієї влади у її протистоянні іншій, а в узгодженні їхніх дій. Б. Констан пише: “Справжній інтерес глави держави полягає зовсім не в поваленні однієї влади іншою, але у їх взаєморозумінні, взаємній підтримці й узгоджених діях. Влада виконавча, влада законодавча, влада судова суть три форми влади, кожна з яких у своїй галузі повинна сприяти загальному розвитку, але коли ці приведені в безлад влади перетинаються, зіштовхуються і заважають одна одній, потрібна сила, щоб повернути все на свої місця. Ця сила не може бути зосереджена в жодній із влад, оскільки в цьому разі вона слугувала б руйнуванню інших. Вона повинна бути поза ними, і в певному сенсі нейтральною щодо них, щоб дія її могла бути з необхідністю застосована всюди, де виникає в цьому потреба, а також для того, щоб сила ця мала захисний і відновлювальний характер, і не була при цьому ворожою” [1, с. 38].

Б. Констан вважає, що саме глава держави, з огляду на “нейтральний” характер його влади, може здійснювати узгоджувальний вплив на державний механізм. “Конституційна монархія створює таку нейтральну владу, – стверджує він, – в особі глави держави” [1, с. 38]. “Нейтральна” влада глави держави, отже, має природу, принципово відмінну від природи законодавчої, виконавчої і судової влад.

Заперечення ідеї нейтральної влади, вважає Б. Констан, унеможливило б баланс влад. “Недоліком майже всіх конституцій, – зазначає він, – можна вважати той факт, що вони не створили нейтральної влади, але помістили всю сукупність могутності, якою та повинна володіти, в одну з наявних влад” [1, с. 38]. Внаслідок цього, продовжує Б. Констан, нейтральна влада завжди “перетворювалась у знаряддя, спрямоване проти іншої сторони” [1, с. 40].

Надалі ідеї Б. Констана були сприйняті окремими представниками юридичної науки. Зокрема, Б. Чичерін, як і Б. Констан, втілення окремої узгоджувальної влади вбачав в особі конституційного монарха, наділеного відповідними повноваженнями в законодавчій, виконавчій та судовій галузях. Особливий характер влади конституційного монарха, вказує Б. Чичерін, полягає в тому, що при розподілі влад вона уособлює їхню єдність [2, с. 182]. А. Алексєєв конституційного монарха описував як главу держави, “покликаного регулювати відносини між державними органами, стояти на сторожі узгодженості їх діяльності і забезпечувати їх солідарність із суспільною думкою країни” [3, с. 49].

Вчення Б. Констана про природу влади конституційного монарха суттєво вплинуло на становлення сучасних уявлень про функціональну природу президента. Безперечним здобутком цього вчення була відмова від ототожнення глави держави з главою виконавчої влади. Такий концептуальний підхід давав змогу коректно пояснити, зокрема, функціональну природу президента. Отже, вчення Б. Констана, у якому главу держави було виведено за межі “розділених влад”, стало суттєвим кроком у розвитку теорії поділу влади. Ідея функціонально “нейтральної” влади глави держави уможлилювала, зокрема, теоретичне обґрунтування функції президента із забезпечення єдності державної влади.

Судження Б. Констана про главу держави як елемент державного механізму, який координує й узгоджує дії інших його елементів, вплинули на укладачів Конституції Бразилії 1824 р. та Конституції Португалії 1826 р. У цих конституціях монарх уперше був визначений координатором механізму взаємодії “розділених влад” та гарантом їх рівноваги.

Формування доктринального підходу, який пояснює природу глави держави як органу, що гарантує цілісність державного механізму, простежується й у Веймарській Конституції 1919 р. Ця Конституція закріплювала механізм розв’язання конфліктів між областями Імперії чи Імперією загалом та її областю. Відповідний спір розв’язувало рішення

Верховного державного суду Німецької імперії. При цьому виконання рішення Суду було покладено на Президента Імперії.

У сучасній державно-правовій теорії вчення Б. Констана про узгоджувальну владу глави держави покладене в основу обґрунтування координаційно-арбітражної функції президента. Під його впливом у багатьох основних законах визначено статус президента як гаранта єдності державної влади. Уперше президента було визначено гарантом узгодженого функціонування органів державної влади в Основному Законі Франції 1958 р. У Конституції Франції встановлено: “Президент Республіки стежить за дотриманням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічних влад...” [3, с. 666]. На поточний момент, однак, на конституційному рівні ніде не набув цілісної регламентації механізм реалізації статусу президента як гаранта єдності державної влади.

Закріплюючи координаційно-арбітражну функцію президента, конституції лише зрідка встановлюють його спеціальні повноваження із забезпечення єдності державної влади. Водночас, повноваження президента, спрямовані на забезпечення узгодженого функціонування органів державної влади, є конституційно-правовими гарантіями її єдності. Тому очевидно, що конституційне визначення президента гарантом узгодженого функціонування органів державної влади вимагає закріплення і його конкретних координаційно-арбітражних повноважень. Та обставина, що за змістом конституцій змішаних республік координаційно-арбітражна функція президента не забезпечена його спеціальними повноваженнями, засвідчує очевидну наукову нерозробленість проблематики забезпечення президентом єдності державної влади. Наслідком цього є і спроби теоретичного заперечення координаційно-арбітражної функції президента.

Список використаних джерел

1. Бенжамен К. Принципы политики. *Классический французский либерализм*. М.: РОССПЭН, 2000. 592 с.

2. Чичерин Б. Курс государственной науки. Часть I. Общее государственное право. М.: Типография т-ва И. Н. Кушнеревъ и Ко, 1894. 481 с.
3. Алексіевъ А. Безотвѣтственность монарха и отвѣтственность правительства. М.: Типография т-ва И. Д. Сытина, 1907. 71 с.
4. Конституция Французской Республики от 4 октября 1958 г. *Конституции государств Европейского Союза* / Под ред. Л. Окунькова. М.: НОРМА–ИНФРА-М, 1999. 816 с.